
УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІКОЮ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

УДК 338.2:339.7:336.2–621.771.23–666.3

В. Л. МАЗУР,
член-кореспондент НАН України,
головний науковий співробітник
Фізико-технологічного інституту металів і сплавів НАН України (Київ),
М. В. ТИМОШЕНКО,
кандидат технічних наук,
доцент кафедри фінансів і державного управління
Дніпропетровської державної фінансової академії,
С. В. МАЗУР,
кандидат технічних наук,
голова Наглядової ради ПАТ “Нікопольський завод трубопровідної арматури”

ПРОБЛЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ БРУХТУ ЧОРНИХ МЕТАЛІВ В УКРАЇНІ

Проаналізовано урядові рішення останнього десятиріччя, спрямовані на стабілізацію внутрішнього та зовнішнього ринків брухту чорних металів, який є сировиною для металургії. Показано недоліки промислової політики держави стосовно брухтозаготівельної підгалузі, що спеціалізується на заготівлі, переробці, постачанні металобрухту вітчизняним металургійним підприємствам та його експорті. Розглянуто питання невідповідності діючих нормативно-правових актів у сфері експорту металобрухту підписаним Україною Угодам про приєднання до СОТ та асоціацію з ЄС. Дано рекомендації щодо приведення цих нормативних актів до рівня стандартів європейських країн, а також збільшення валютних надходжень у державу і дохідної частини бюджету України.

Ключові слова: економіка, металургія, бюджет, промислова політика, металобрухт, експорт.

V. L. MAZUR,
Corresponding Member of the NAS of Ukraine,
Honored Worker of Science and Technique of Ukraine, Principal Sci. Researcher,
Physico-Technological Institute of Metals and Alloys of the NAS of Ukraine (Kyiv),
M. V. TYMOSHENKO,
Cand. of Techn. Sci.,
Assoc. Professor, Chair of Finances and State Management,
Dnipropetrovs'k State Financial Academy,
S. V. MAZUR,
Cand. of Techn. Sci.,
Chairman of the Supervisory Board of PJSC “Nikopol Pipe Fittings”

PROBLEMS OF REGULATION OF THE FERROUS SCRAP MARKET IN UKRAINE

The government decisions for the last decade that are aimed at stabilizing the domestic and foreign markets of ferrous scrap, which is a raw material for the steel industry, are critically analyzed. The drawbacks of state's industrial policy concerning the scrap-procuring subsector, which specializes in the procurement, processing, and supply of scrap metal to domestic

Мазур Валерій Леонідович (Mazur Valerii Leonidovych) – e-mail: prof.vlm@ukr.net;
Тимошенко Марина Вікторівна (Tymoshenko Maryna Viktorivna) – e-mail: mvtimoshenko@mail.ru;
Мазур Сергій Валерійович (Mazur Sergii Valeriiovych) – e-mail: mazur@optima.com.ua.

metallurgical works and in its export, are shown. The problems of the non-compliance of the acting normative-legal acts in the field of export of scrap metal to the Agreements on accession to the WTO and on association with the European Union, which are signed by Ukraine, are considered. Some recommendations to match these normative acts to the standards of European countries, as well as to increase the currency earnings to the state and the budget revenues of Ukraine, are given.

Keywords: economy, metallurgy, budget, industrial policy, scrap, export.

Згідно із статистичними даними за січень – липень 2014 р., для економіки України є характерним значний спад порівняно з відповідним періодом 2013 р. У металургійному виробництві індекс промислової продукції становив, відповідно, 91,3% і 93,2% *. Платіжний баланс зведено з дефіцитом у 4,494 млрд. дол. проти профіциту в 1,883 млрд. дол. за аналогічний період минулого року **. Скоротилися надходження валюти від експорту української продукції (товарний експорт зменшився на 6,8%, у тому числі чорних, кольорових металів і виробів з них – на 4,8%) ***. Золотовалютні резерви Національного банку України в липні скоротилися більш як на 1 млрд. дол. – до 16,07 млрд. дол. Від початку року вони знизилися вже на 4,35 млрд. дол. ****. Водночас, незважаючи на складне фінансово-економічне становище держави, не всі резерви збільшення валютних надходжень в Україну і дохідної частини бюджету використовуються.

Кожна країна намагається збільшити експорт своєї продукції та надходження валюти в державу. Для кожної країни це стратегічне завдання. На жаль, сьогодні в промисловій політиці та економіці України цей постулат порушується без вагомого фінансового обґрунтування. Так, у 2013–2014 рр. в Україні було запроваджено систему обмеження експорту металобрухту, який є сировиною для металургійної промисловості. Цілеспрямоване зменшення експорту металобрухту здійснено шляхом квотування його обсягів під штучним гаслом підтримки металургійних підприємств України. Але навіть орієнтовні економічні розрахунки свідчать про помилковість цього курсу промислової політики в металургії.

Експорт металобрухту зменшився внаслідок запровадження системи квотування з 885 тис. т на суму 320,2 млн. дол. у 2009 р. до 367 тис. т на суму 153 млн. дол. у 2012 р. і 255 тис. т на суму 79,6 млн. дол. у 2013 р. За січень – липень 2014 р. експортовано 572,83 тис. т брухту чорних металів на суму 182,16 млн. дол. Проте і цей обсяг експорту значно менший за реальні можливості України. Як наслідок, тільки у 2012–2013 рр. Україна недоотримала близько 400 млн. дол. валютної виручки, отже, не було і запланованих надходжень до бюджету. Крім того, держава не отримала більш як 12 млн. євро за рахунок експортного мита. Зазначимо, що сьогодні діє експортне мито на брухт чорних металів у розмірі 10 євро за 1 т.

Імпорт металобрухту у 2013 р. становив 238,534 тис. т на суму 89,4 млн. дол. У 2012 р. обсяги імпорту брухту були меншими – 116 тис. т. Основним покупцем

---

* Державна служба статистики України : Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

** Дефіцит платіжного балансу України – майже \$5 млрд. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ua-ekonomist.com/8161-deficit-platzhnogo-balansu-ukrayini-mayzhe-5-mlrd.html>.

*** НБУ : Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=76451>.

**** Золотовалютні резерви України скоротилися до \$16,1 млрд. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukr.lb.ua/news/2014/08/07/275471_zolotovalyutnie_rezervi_ukraini.htm; НБУ : Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=72631.

імпортного металобрухту був Єнакіївський металургійний завод, який у 2011 р. імпортував 127 тис. т брухту, а у 2010 р. – 9 тис. т. У I півріччі 2014 р. обсяг імпорту металобрухту знизився до 26,236 тис. т на суму 10,64 млн. дол. Імпорт здійснювався, насамперед, з Казахстану (приблизно 81,9%), Туреччини (14,46%) і Росії (2,16%). Згідно з наведеними даними, обсяги імпорту металобрухту є незначними порівняно з його постачаннями українським металургійним підприємствам вітчизняними брухтозаготівельними організаціями. При цьому вартість 1 т імпортованого металобрухту була майже на 150–170 дол. вищою, ніж ціна, за якою металургійні підприємства купують брухт у вітчизняних заготівельників. Стосовно імпорту металобрухту з Туреччини, то це, скоріше, реекспорт української сировини або, можливо, російської. Найбільшими у світі експортерами металобрухту є країни ЄС та США. Головний імпортер – Туреччина.

Розглянемо обсяги заготівлі та споживання брухту чорних металів в Україні. Можливості брухтозаготівельної підгалузі в Україні становлять 8–10 млн. т на рік брухту чорних металів. Потреби українських металургійних підприємств у металобрухті в попередні роки не перевищували 5 млн. т на рік. Так, у 2012 р. металургам було поставлено 4981 тис. т брухту, у 2013 р. – 4450 тис. т. При цьому виробництво сталі становило 32,4 млн. т у 2012 р. і 32,7 млн. т у 2013 р. Тобто обсяги поставленого металобрухту відносно обсягів виробництва сталі не перевищували 15% у 2012 р. і 13% у 2013 р. Внаслідок штучно запровадженої в останні роки політики стримування експорту шляхом квотування його обсягів на внутрішньому ринку України створилися надлишки металобрухту. Відповідно до законів ринкової економіки, металурги України, користуючись ситуацією, знизили закупівельні ціни на 50–80 дол. за 1 т брухту чорних металів, що становить близько 25% від його реальної ціни, і порушили своєчасність платежів постачальникам цієї сировини. Постачальники металобрухту постійно кредитують металургів на суму майже 150 млн. грн., внаслідок чого брухтозаготівельні підприємства у 2013 р. зазнали мільйонних збитків і були позбавлені необхідних обігових коштів, а деякі збанкрутіли. Підгалузь втратила тисячі робочих місць. Так, збитки дніпропетровського, одеського та запорізького “Вторметів” у 2013 р. становили, відповідно, 4,37 млн. грн., 5,3 млн. грн. і 3,1 млн. грн., хоча у 2012 р., коли обсяги експорту металобрухту були відносно невеликими, ці підприємства працювали з прибутком.

Аргументи прихильників системи квотування експорту металобрухту полягають в тому, що обмеження у такий спосіб експорту металобрухту нібито підтримує металургію України. Подібне твердження є помилковим по суті і не відповідає дійсності. Для металургії ефект від обмеження експорту брухту такий самий, як у випадку, коли безнадійно хворому призначають знеболювальне. Агонія металургійної галузі, на жаль, почалася.

Попередній 20-річний досвід роботи гірничо-металургійного комплексу України свідчить, що за спроб у будь-який спосіб (наприклад, запровадженням високого експортного мита) обмежити експорт металобрухту його заготівля, переробка та постачання на вітчизняні металургійні підприємства істотно зменшувались. Десять років тому, перед вступом України до СОТ, з метою стримування експорту у нас було запроваджено мито в розмірі 30 євро за 1 т експортованого металобрухту. Внаслідок цього прибутковість і привабливість підприємницької діяльності в цій сфері знизилася майже до нуля. Позитивного ефекту для металургійної галузі зокрема й економіки держави в цілому не було отримано. Навпаки, це призвело до скорочен-

ня не тільки експорту брухту, але і його заготівлі. Незначне збільшення постачання брухту на металургійні підприємства України не мало принципового значення для галузі. Водночас через зменшення пропозицій ціна на нього на внутрішньому ринку суттєво підвищилася до світового рівня.

Таким чином, помилкова промислова політика держави та впроваджені в зазначений період заходи щодо збільшення вивізного мита при експорті брухту чорних металів призвели до того, що вітчизняні металурги не отримали очікуваних дивідендів. При цьому в зовнішньоекономічному секторі економіки України виникла напруженість у відносинах з ЄС у цілому і з окремими країнами, що імпортують український металобрухт, а саме з Туреччиною — найбільшим (близько 94% від загального обсягу експорту) імпортером українського брухту чорних металів. Таким чином, завжди будь-які заборони чи обмеження експорту брухту чорних металів мали негативні наслідки і для металургів, і для держави.

Звернення одного з дніпропетровських металургійних підприємств з пропозицією заборонити експорт металобрухту з місцевих річкових портів, а також із Запоріжжя, Кременчука та інших міст є відверто лобістським і навіть абсурдним. Мета подібних пропозицій придніпровських металургійних комбінатів — економія коштів на логістиці. Так, у разі припинення експорту із зазначених портів увесь зібраний у прилеглих регіонах металобрухт направлятиметься на місцеві меткомбінати з мінімальними витратами на його доставку. Очевидно, ця ідея суперечить антимонопольному законодавству, оскільки йдеться про надання конкурентних переваг окремим "прирічковим" підприємствам перед тими, які знаходяться далеко від портів. Підтвердженням цього є те, що металургійні комбінати Алчевська, Донецька, Кривого Рогу категорично не підтримують дану пропозицію.

Відносно розрахунків і затвердження балансів (обсягів) заготівлі, споживання та експорту українськими меткомбінатами металобрухту, то вони (баланси) фактично є фікцією, анахронізмом планової економіки часів СРСР. Експерти зазначають, що вказані баланси не мають ніякої юридичної сили. В умовах ринкової економіки незалежної України їх ніхто ніколи не виконував і не виконує. Приватизовані брухтозаготівельні та металургійні підприємства не зобов'язані їх навіть розглядати. Тим більше, що підписує такі баланси на свій розсуд одна із саморегульованих громадських організацій — Українська асоціація вторинних металів, якій жодним державним нормативним актом не доручалося створення розрахункового балансу металобрухту в Україні і яка не відповідає не за наповнення державного бюджету, не за надходження валюти в державу від експорту металобрухту. Очевидно, що таке "балансування" зображується на папері виключно з однією метою — мати привід, аргумент, щоб обмежувати окремим компаніям експорт брухту чорних металів. Економічного чи законодавчого підґрунтя в цьому заході немає. Навіть Міністерство промислової політики вважає, що вимога Міністерства економічного розвитку і торгівлі України про подання "затвердженого" розрахункового балансу утворення та споживання металобрухту в Україні на 2014 р. є "безпідставною".

Крім того, в серпні 2014 р. порівняно з серпнем 2013 р. металургійні підприємства України скоротили виробництво сталі на 37% — до 1,767 млн. т. Внаслідок цього Україна перемістилася з 10-го на 11-те місце в рейтингу світових виробників цієї продукції. Можна очікувати, що за підсумками II півріччя спад металургійного виробництва буде суттєвим. Згідно з останніми експертними оцінка-

ми, виробництво сталі у 2014 р. становитиме близько 26,2 млн. т [1]. Оскільки структура потужностей з виробництва сталі в Україні за останній рік не змінилася, то відповідно до зменшення виробництва сталі зменшиться і споживання брухту чорних металів українськими підприємствами. У 2012–2013 рр. сумарний обсяг постачання металобрухту на металургійні підприємства становив 13–15% від річного обсягу виробництва сталі. Тому, якщо виробництво сталі в Україні очікується на рівні 29 млн. т, то це потребує постачання на підприємства близько 3,77–4,35 млн. т металобрухту. Для виробництва 26,2 млн. т сталі у 2014 р. металургійним підприємствам необхідно 3,40–3,93 млн. т привізного брухту чорних металів при витратах 13% і 15% брухту на виплавляння зазначеного обсягу сталі.

Основні споживачі металобрухту в Україні відомі. Це підприємства, на яких експлуатуються електросталеплавильні агрегати та застарілі мартенівські печі. За даними об'єднання “Металургпром”, питомі витрати металобрухту у 2013 р. становили в середньому 322 кг на 1 т сталі, з яких 132 кг за 1 т – власний оборотний металобрухт, що утворюється на самому підприємстві, і 190 кг за 1 т – металобрухт ззовні. Найбільшим споживачем цієї сировини в Україні є електросталеплавильне виробництво в Дніпропетровську на “Інтерпайп Сталь”. У 2014 р. це підприємство планувало використати 1,2 млн. т металобрухту, з яких 262 тис. т – власний оборотний брухт, а 938 тис. т – привізний. Але, навіть за оптимістичними розрахунками, потреба підприємства у привізному брухті для виплавляння 930 тис. т сталі становить 826 тис. т. Фактичний результат є значно гіршим, оскільки при проектній потужності 1,35 млн. т сталі на рік це підприємство працює на 60–70% своїх можливостей (через зменшення експорту труб до Росії та ряд інших причин).

Унаслідок військових дій на Сході України розташовані в цьому регіоні металургійні підприємства скоротили або зовсім зупинили виробництво сталі. Те саме стосується й Донецького електросталеплавильного заводу та комплексу “Донецьк-сталь”, ТОВ “Електросталь”, котрі зупинені, Алчевського, Єнакіївського, Маріупольського меткомбінатів. Через таке вкрай негативне для української металургії та держави в цілому становище споживання металобрухту на цих підприємствах скоротиться не менш як на 1 млн. т.

Відносно великим споживачем металобрухту є двохванна плавильна піч потужністю близько 1,5 млн. т сталі на рік на ПАТ “Арселор Міттал Кривий Ріг”. Агрегат використовує як сировину 40% металобрухту і 60% чавуну. Але у зв'язку з екологічними проблемами, які створює таке виробництво навколишньому середовищу, ця піч повинна бути виведена з експлуатації. Підкреслимо, що зазначений захід був включений до інвестиційних зобов'язань покупця при продажу “Криворіжсталі” Л. Мітталу.

У найближчій перспективі збільшення потреби українських підприємств у брухті чорних металів не очікується. По-перше, мартенівські цехи, які працюють на металобрухті, виводитимуться з експлуатації. На ПАТ “Запоріжсталь”, яке споживає близько 0,5 млн. т металобрухту на рік, в обмін на мартени планується побудувати потужний конвертер. Нове виробництво використовуватиме значно менше металобрухту та відповідатиме сучасним технологічним і екологічним вимогам. Витрати металобрухту на виробництво 1 т сталі становлять близько 200 кг при виплавлянні в конвертерах і 400 кг – мартенах. По-друге, будівництво нових потужних електросталеплавильних агрегатів в Україні не передбачається. Заявлений декілька років тому проєкт спорудження у Білій Церкві Київської обл. електросталеплавильного заводу

потужністю понад 1 млн. т металопродукції на рік нині, через відсутність у цьому регіоні зростання внутрішнього попиту на металопродукцію (арматуру, дрібний сорт), втратив актуальність. Таким чином, споживання брухту чорних металів в Україні вітчизняними підприємствами в найближчі 5–10 років не тільки не збільшиться, але й істотно зменшиться.

Для оцінки макроекономічних показників прибутковості експорту металобрухту порівняно з прибутковістю (збитковістю) виробництва та експорту напівфабрикатів, вироблених з використанням брухту чорних металів, наведемо такі дані.

За перші 6 місяців 2014 р. Україною відвантажено на експорт 11,55 млн. т металопрокату, в тому числі 5,48 млн. т напівфабрикатів (заготовок та слябів). Тобто 47% експортованої металопродукції – це напівфабрикати. За той самий час було експортовано 471,7 тис. т брухту чорних металів на суму 149,4 млн. дол. Отже, середня ціна 1 т брухту дорівнювала 316,7 дол. У липні – серпні 2014 р. ціна на експортований металобрухт підвищилася до 320–325 дол. за 1 т на умовах FOB і 365–367 дол. за 1 т на умовах CIF (Туреччина). Ціна експортованої в червні 2014 р. квадратної заготовки становила 495 дол. за 1 т, слябів – 500 дол. за 1 т, чавуну – 385 дол. за 1 т. Таким чином, металобрухт є дешевшим за чавун майже на 20%, а заготовка і сляби є дорожчими за металобрухт на 35%. На підставі цих даних можна зробити висновок, що для виплавляння сталі в межах технологічних можливостей підприємства однозначно вигідніше використовувати металобрухт, ніж чавун. Але технологія виробництва сталі на українських металургійних комбінатах і заводах з повним металургійним циклом за схемою “руда – кокс – чавун – сталь – прокат” і набір устаткування (доменні печі, конвертери, мартени) не передбачають можливості працювати виключно на металобрухті. Ця сировина на таких підприємствах є додатковою складовою і дорівнює приблизно 20% у загальному балансі, залежно від типу сталеплавильних потужностей. При цьому найчастіше більшу частину використаного у виробництві металобрухту становить оборотний брухт, який утворюється на власному підприємстві у вигляді технологічних відходів металу (зокрема, обрізків). У галузевому ж балансі сировини для металургії йдеться тільки про привізний брухт чорних металів.

Основу металургії України формують саме потужні підприємства з повним металургійним циклом. Таку конфігурацію української металургії зумовлено наявністю великих родовищ залізної руди і вугілля. Докорінно змінити структуру гірничо-металургійного комплексу України практично неможливо. Собівартість готової металопродукції на комбінатах з повним металургійним циклом на 80% залежить від собівартості чавуну [2]. Вартість привізного металобрухту є значно меншою за собівартість чавуну. Відповідь на запитання “Скільки коштує переробка металобрухту в заготовку або сляби і чи перевищує вартість переробки різницю в цінах металобрухту та названих напівфабрикатів (близько 175 дол. за 1 т)?” залежить від витрат на природний газ, електроенергію, заробітну плату та інші потреби підприємства. На кожному металургійному комбінаті ці витрати і собівартість металопродукції є різними, а рентабельність виробництва сьогодні не завжди є позитивною.

Серед пропозицій щодо збільшення наповнення бюджету України від діяльності підприємств у цій сфері необхідно також зосередитися на питанні оподаткування заготівлі брухту чорних металів. Згідно із законодавчими нормами, заготівельники при купівлі металобрухту за готівку зобов'язані сплачувати податок у

розмірі 15% від його вартості. Це “біла” схема, але в реальному житті діє “сіра” схема, відповідно до якої “податкові посередники” за 2,5% вартості надають документи, які легалізують походження брухту. Як наслідок, держава зазнає втрат через недоотримання податків. Безумовно, заготівельники металобрухту, які працюють за “сірою” схемою, почуваються некомфортно, оскільки постійно відчувають тиск податківців, міліції, прокуратури, інших перевірників. Але 12,5-процентна різниця у витратах ($15 - 2,5 = 12,5$) за легалізацію товару спонукає підприємців працювати “по-сірому”.

Для викоринення “сірих” схем необхідно зменшити податок на придбання металобрухту за готівку з 15% до 5%. У такому випадку брухтозаготівельникам буде вигідніше сплачувати податок у розмірі 5% і працювати “по-білому”. Для переходу брухтозаготівельників на “білу” схему 5-процентний розмір податкового навантаження є оптимальним як для підприємців, так і з позицій збільшення надходжень до бюджету.

Аналіз нормативно-правових актів, що діють у сфері заготівлі та експорту металобрухту, свідчить, що положення, які певною мірою обмежують проведення експортних операцій з цією сировиною, порушують закони України, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, міжнародні угоди України.

Зупинимося на цьому питанні докладніше. Так, ст. 9 Закону України “Про металобрухт” * передбачено, що “...контракти (договори, угоди) на експорт металобрухту підлягають реєстрації в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України”. Підкреслюємо – “реєстрації”, а не “погодженню”. Водночас Міністерство економічного розвитку і торгівлі України запровадило систему саме “погодження” контрактів на експорт металобрухту. Для організації системи погодження контрактів у формі виділення квот (дозволів) на експорт металобрухту було видано ряд постанов Кабінету Міністрів України і наказів міністерств. Введенням системи квотування експорту брухту чорних металів були порушені закони України і угоди із СОТ.

Статею 12 цього закону передбачено, що “виходячи з потреби брухту чорних металів, Кабінет Міністрів України має право запроваджувати режим квотування або повну заборону його експорту”. Але важливо підкреслити, що дія цього положення не поширюється на експорт брухту та відходів чорних металів до країн, з якими Україна має відповідні взаємні міжнародні зобов’язання. При цьому ст. 12 надає такі права безпосередньо Кабінету Міністрів України, а не будь-якому міністерству, тобто, право обмежувати обсяги експорту брухту чорних металів законодавчо встановлено тільки за рішеннями Кабінету Міністрів України і тільки до країн, з якими Україна не має взаємних зобов’язань (згідно з положеннями СОТ та Угоди про асоціацію з ЄС).

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 155 **, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України зобов’язане здійснювати реєстрацію контрактів на експорт брухту чорних металів. Проте ця постанова не містить норми відмови в реєстрації контрактів за штучно вигаданими ознаками “відсутності

* Про металобрухт : Закон України від 05.05.1999 р. № 619-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/619-14>.

** Про затвердження Порядку реєстрації зовнішньоекономічних контрактів (договорів) на здійснення експортних операцій з металобрухтом : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.02.2002 р. № 155 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/155-2002-%D0%BF>.

квоти", "вільних обсягів" тощо. Постановою чітко закріплено чисто формальні критерії відмови у реєстрації зовнішньоекономічного контракту і відведено конкретний строк у 10 днів для видачі документа, який засвідчує реєстрацію. Таку практику було запроваджено у 2012 р. Постановою № 388 *, і вона мала правове значення у питанні обмеження експорту брухту чорних металів за межі митної території України тільки впродовж 2012 р. У 2014 р. ніякої постанови, яка б обмежувала кількісний обсяг експорту зазначеного продукту, не приймалося.

Крім того, п. 3 Постанови № 155 передбачено, що "рішення про реєстрацію або відмову у реєстрації зовнішньоекономічного контракту (договору) на здійснення експортних операцій з металобрухтом узгоджується Міністерством економічного розвитку і торгівлі України в межах граничних обсягів експорту брухту на відповідний рік". Але у 2014 р. цей пункт не діє в результаті прийняття Постанови № 388. Як результат, було внесено певні зміни: "встановити, що митне оформлення експорту металобрухту здійснюється на підставі паперового примірника картки реєстрації-обліку зовнішньоекономічного контракту (договору) на здійснення експортних операцій з металобрухтом або її примірника у формі електронного документа". Строк дії цього пункту закінчився 1 червня 2012 р. у зв'язку з ухваленням Митного кодексу України (далі — Кодекс). Ст. 197 Кодексу чітко прописує документи, які необхідні для митного оформлення товарів при експорті. Таке поняття, як "картки реєстрації-обліку зовнішньоекономічного контракту (договору) на здійснення експортних операцій", у Кодексі взагалі відсутнє. Але Міністерство економічного розвитку і торгівлі України й досі видає чи не видає без правових підстав документ (картку обліку контракту), який Кодексом не передбачений, отже, грубо його порушує.

Ще одне принципове зауваження полягає в тому, що, згідно з п. 10 Постанови Кабінету Міністрів України № 155, строк дії карток-реєстрації зовнішньоекономічних контрактів на експорт металобрухту становить 12 місяців з дня видачі. Тому наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України **, який дозволяє проводити реєстрацію зовнішньоекономічних договорів (контрактів), на експорт металобрухту у 2014 р. за картками реєстрації 2013 р., оформленими більше 12 місяців тому (тобто простроченими) у межах невідвантажених обсягів брухту протягом року, згідно з наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України ***, з юридичної точки зору, є неправомочним і протизаконним. Нормативна база не передбачає подібного продовження дії карток реєстрації контрактів на експорт металобрухту [3].

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 731 ****, у державній реєстрації відмовлятимуть, якщо нормативно-правовий акт не відповідає Кон-

---

* Деякі питання здійснення експортних операцій з металобрухтом : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.05.2012 р. № 388 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/388-2012-%D0%BF>.

** Про деякі питання ліцензування товарів : Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 11.07.2014 р. № 799 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ME141033.html.

*** Про деякі питання ліцензування експорту товарів : Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 11.06.2013 р. № 626 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://document.ua/pro-dejaki-pitannja-licenzuvannja-eksportu-tovariv-doc198444.html>.

**** Про затвердження Положення про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.1992 р. № 731 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/731-92-%D0%BF>.

ституції та законам України, іншим законодавчим актам, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року і протоколам до неї, міжнародним договорами України, згоду на обов'язковість виконання яких надано Верховною Радою України, та *acquis communautaire*; виданий з порушенням вимог законодавства або без урахування практики Європейського суду з прав людини (зокрема, порушує чи обмежує встановлені законом права, свободи й законні інтереси громадян, підприємств, установ та організацій або на них покладаються не передбачені законодавством обов'язки; містить норми, що сприяють або можуть сприяти вчиненню корупційних правопорушень).

Важливо підкреслити, що, згідно з українським законодавством, відносно однієї й тієї самої продукції не можуть діяти одночасно митні збори та квоти на експорт. Крім того, норми СОТ не дозволяють вводити торговельні обмеження без повідомлення про це партнерів по бізнесу. Таким чином, Постанова Кабінету Міністрів України № 388 не відповідає законодавству України і нормам СОТ.

Необхідно також відзначити пряме порушення внаслідок прийняття цієї постанови норм ще одного Закону України *. Так, ст. 11 цього закону встановлює основні принципи оподаткування зовнішньоекономічної діяльності. Відповідно до цієї статті, прямо заборонено одночасне застосування щодо одного й того самого товару податку на експорт, імпорту і режиму ліцензування та квотування експорту. Винятками є випадки встановлення режиму ліцензування та квотування як заходи у відповідь на дискримінаційні дії інших держав. Згідно з іншим Законом України **, експортне мито на металобрухт вже встановлено у розмірі 10 євро за 1 т товару, тому будь-які додаткові обмеження експорту цієї продукції не суперечать міжнародним зобов'язанням України.

Відповідно до принципів і норм СОТ, забороняється встановлення “раптових і довільних” обмежень як експорту, так і імпорту окремих товарів чи послуг. Принципи СОТ спрямовані, насамперед, на максимальну лібералізацію торгівлі між країнами, усунення тарифних і нетарифних бар'єрів у торгівлі. Захисні механізми угод дозволяють країнам – членом СОТ тимчасово обмежувати обсяги експорту окремих товарів. Проте такі обмеження мають застосовуватися в чітко обумовлених випадках, з обґрунтуванням квотування, що вводиться, і, звичайно, з дотриманням принципу транспарентності та поінформування ділових партнерів про заходи щодо квотування.

Україна, вступаючи до СОТ, істотно адаптувала своє законодавство, а також взяла на себе ряд зобов'язань. При цьому будь-які офіційно встановлені факти, які могли б обґрунтувати введення квот на експорт металобрухту та їх розміру, відсутні. Проте нормою прямої дії Закону України “Про металобрухт” (ст. 12) заборонено вводити обмеження чи квотування на експорт цього продукту, якщо вони експортуються до країн, з якими Україна підписала угоди про зони вільної торгівлі. Нині ця норма закону порушується.

Правовий механізм обмеження експорту (імпорту) товарів чітко прописаний у законодавстві України та визначений, зокрема, у Постанові Кабінету Міністрів

* Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16.04.1991 р. № 959-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/959-12>.

** Про вивізне (експортне) мито на відходи і брухт чорних металів : Закон України від 24.10.2002 р. № 216-ІV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/216-15>.

України № 950 *. Найменування товарної позиції "брухт чорних металів" у цьому документі відсутнє. Водночас у Додатку № 6 до цієї Постанови в розділі "Примітка" прямо зазначено: "Ліцензії видаються з урахуванням рішення Комісії з питань розгляду заявок на видачу ліцензії на експорт товарів та розподілу квот, утвореної Міністерством економічного розвитку і торгівлі України. У разі відсутності вмісту легованих чорних металів, кольорових металів та їх сплавів у товарах, наведених у переліку, митне оформлення таких товарів здійснюється без ліцензії". Таким чином, цією Постановою Кабінет Міністрів України встановив, що брухт чорних металів, який не має вмісту легованих чорних металів та за кодами ТН ЗЕД не визначений у цій Постанові, у 2014 р. повинен експортуватись вільно, без ліцензій та будь-яких обмежень (поняття картки-реєстрації взагалі Кодексу не відомо). Тобто будь-які дії щодо квотування експорту брухту чорних металів грубо порушують законодавство України. Проте підкреслимо, що в Україні здійснюється квотування експорту брухту чорних металів.

При розгляді питання щодо експорту металобрухту посилання на Розпорядження Кабінету Міністрів України ** взагалі є неправомірним. По-перше, його правова сила є значно нижчою, ніж у згаданих постановах Кабінету Міністрів України, законах України і Кодексу України. Якщо ж уважно проаналізувати це розпорядження, то ніяких правових механізмів щодо обмеження експорту металобрухту, його квотування воно не передбачає. Навпаки, Кабінет Міністрів України ставить перед міністерствами та учасниками ринку завдання одночасно забезпечувати роботу вітчизняної металургійної галузі та впроваджувати експортні поставки, від яких прямо залежить надходження валюти до держави.

Слід зазначити, що Міністерство економічного розвитку і торгівлі України виправдовує практику штучного обмеження зовнішньоекономічної діяльності у сфері експорту брухту чорних металів клопотаннями металургійних підприємств створити для них сприятливі умови щодо забезпечення цією сировиною. Але посилання на листи деяких металургійних підприємств не є коректними з огляду на неприпустимість самовільного встановлення Міністерством штучних (адміністративних) і протизаконних рішень, які скеровані на надання одному чи групі суб'єктів господарювання конкурентних переваг і преференцій.

Зазначені дії Міністерства економічного розвитку і торгівлі України суперечать Закону України ***. Так, частинами 1 і 2 ст. 4 цього закону затверджено, що "державна політика у сфері розвитку економічної конкуренції та обмеження монополізму в господарській діяльності, здійснення заходів щодо демонополізації економіки, фінансової, матеріально-технічної, інформаційної, консультативної та іншої підтримки суб'єктів господарювання, які сприяють розвитку конкуренції, здійснюється органами державної влади, органами місцевого самоврядування та органами адміністративно-господарського управління та контролю. Суб'єкти господарювання, органи влади, органи місцевого самоврядування, а також органи адміністративно-господарського управління та контролю зобов'язані сприяти

---

* Про затвердження переліків товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню, та квот на 2014 рік : Постанова Кабінету Міністрів України від 25.12.2013 р. № 950 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/950-2013-%D0%BF>.

** Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.12.1999 р. № 1395-р [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://qdpro.com.ua/document/5346>.

*** Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11.01.2001 р. № 2210-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2210-14>.

розвитку конкуренції та не вчиняти ніяких неправомірних дій, які можуть мати негативний вплив на конкуренцію”.

У заходах щодо обмеження експорту металобрухту чітко простежується навмисне впровадження антиконкурентних дій, зазначених у ч. 2 ст. 15 цього ж закону: “Антиконкурентними діями органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю, зокрема, визнається: дія, внаслідок якої окремим суб’єктам господарювання або групам суб’єктів господарювання створюються несприятливі чи дискримінаційні умови діяльності порівняно з конкурентами”.

У наших попередніх працях [4; 5] відзначалося, що в Україні пріоритетами розвитку в металургії є модернізація виробництва, посилення заходів щодо енерго- та ресурсозбереження, поліпшення якості та підвищення конкурентоспроможності продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках. При цьому основне завдання промислової політики в металургії на нинішньому етапі – зміцнення законодавчої бази та чітке додержання правових норм не тільки комерційними, але й владними структурами для виключення будь-яких можливостей завдати шкоди національним інтересам. Таким чином, необхідним є невідкладне вжиття урядом заходів щодо скасування будь-яких обмежень, штучно вигаданого квотування та інших перешкод для вільного експорту металобрухту, які суперечать підписаним Україною угодам про приєднання до СОТ та про асоціацію з ЄС. У ст. 35 (обмеження експорту або імпорту) підписаної Україною Угоди про асоціацію з ЄС наголошується, що “жодна Сторона не повинна запроваджувати або зберігати в силі будь-які заборони чи обмеження еквівалентної дії щодо імпорту будь-якого товару іншої Сторони або експорту або продажу для експорту будь-якого товару, призначеного для території іншої Сторони...”. Це положення повною мірою стосується й експорту Україною металобрухту.

Таким чином, унаслідок спаду виробництва сталі в Україні більш як на 20% і зменшення реальної потреби металургійних підприємств у привізному металобрухті до 3,40–3,77 млн. т, навіть за мінімально прогнозованого на рівні обсягу заготівлі брухту 5,0 млн. т на рік, Україна повинна експортувати щороку не менш як 1,23–1,60 млн. т цієї сировини. Найгірші прогнози передбачають падіння виробництва сталі в Україні в поточному році на 40–60% [1]. Якщо ж орієнтуватися на можливість країни заготовляти 8–10 млн. т брухту чорних металів на рік, як це було ще декілька років тому, до запровадження хибної системи регулювання експорту цього товару, то слід погодитися з висновками, що Україна має можливості та повинна щороку експортувати 3,5–4 млн. т металобрухту. За експортної ціни, яка дорівнює приблизно 320 дол. за 1 т брухту чорних металів, надходження валюти в Україну на рік становитимуть майже 1,2 млрд. дол., ще 35–40 млн. євро принесе державному бюджету експортне мито.

Висновки

На прикладі розбіжностей у позиції металургів і заготівельників брухту чорних металів та експортерів показано недоліки реалізованої в Україні промислової політики. Проблема полягає не в розподілі обсягів зібраного брухту між внутрішнім і зовнішнім ринками; вона є значно глибшою і ширшою і пов’язана з відсутністю балансу управлінських рішень на рівні держави для впровадження антикорупційних заходів. Реалізація таких заходів є передумовою для проведення оптимальної промислової політики як у металургії, так і в економіці в цілому. Головним наприя-

мом підвищення ефективності промислового сектору всіх підгалузей гірничо-металургійного комплексу є максимізація експорту сировини та готової продукції для збільшення надходжень валюти до країни. Будь-які обмеження експорту металобрухту негативно впливають на функціонування металургії, отже, і на фінансово-економічний стан держави. При цьому першочергові завдання полягають у дотриманні основних положень підписаних угод про вступ України до СОТ та про асоціацію з ЄС.

Список використаної літератури

1. Шевченко Н., Трубникова Н. Скокxились // Бизнес. — 2014. — № 37. — С. 34–37.
2. Шевченко Н., Трубникова Н. Печная тяга // Бизнес. — 2014. — № 38. — С. 31–33.
3. Шевченко Н. Изменение ментальности // Бизнес. — 2014. — № 31. — С. 37–39.
4. Мазур В.Л., Тимошенко М.В. Актуальні економічні питання в металургійній галузі України // Економіка України. — 2012. — № 6. — С. 13–23.
5. Мазур В.Л., Тимошенко М.В. Аналіз урядових програм підтримки металургії України // Економіка України. — 2013. — № 8. — С. 22–32.

References

1. Shevchenko N., Trubnikova N. *Skoksilis'* [Having become like coke]. *Biznes – Business*, 2014, No. 37, pp. 34–37 [in Russian].
2. Shevchenko N., Trubnikova N. *Pechnaya tyaga* [Draught]. *Biznes – Business*, 2014, No. 38, pp. 31–33 [in Russian].
3. Shevchenko N. *Izmenenie mental'nosti* [Changes in the mentality]. *Biznes – Business*, 2014, No. 31, pp. 37–39 [in Russian].
4. Mazur V.L., Tymoshenko M.V. *Aktual'ni ekonomichni pytannya v metalurgiinii galuzi Ukrainy* [Actual economic questions in Ukraine's metallurgical branch]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 2012, No. 6, pp. 13–23 [in Ukrainian].
5. Mazur V.L., Tymoshenko M.V. *Analiz uryadovykh program pidtrymky metalurgii Ukrainy* [Analysis of the governmental programs to support Ukraine's metallurgy]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 2013, No. 8, pp. 22–32 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 26 серпня 2014 р.
